

DUIZELINGEN

W.G. SEBALD BIJ DE BEZIGE BIJ

De emigrés

Austerlitz

De natuurlijke historie van de verwoesting

Naar de natuur

De ringen van Saturnus

Campo Santo

Logies in een landhuis

Over het land en het water

W.G. Sebald
Duizelingen

Vertaald door Ria van Hengel

2019

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs van de
Stichting Fonds voor de Letteren.

Copyright © 1990 Eichborn A.G., Frankfurt am Main
All rights reserved

Copyright Nederlandse vertaling © 2008 Ria van Hengel
Eerste druk 2008
Tweede druk 2019

Oorspronkelijke titel *Schwindel. Gefühle*
Oorspronkelijke uitgever Eichborn, Frankfurt am Main
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Foto auteur Isolde Ohlbaum
Vormgeving binnenwerk CeevanWee, Amsterdam
Druk Bariet Ten Brink, Meppel

ISBN 978 94 031 7530 0

NUR 302

debezigebij.nl

Inhoud

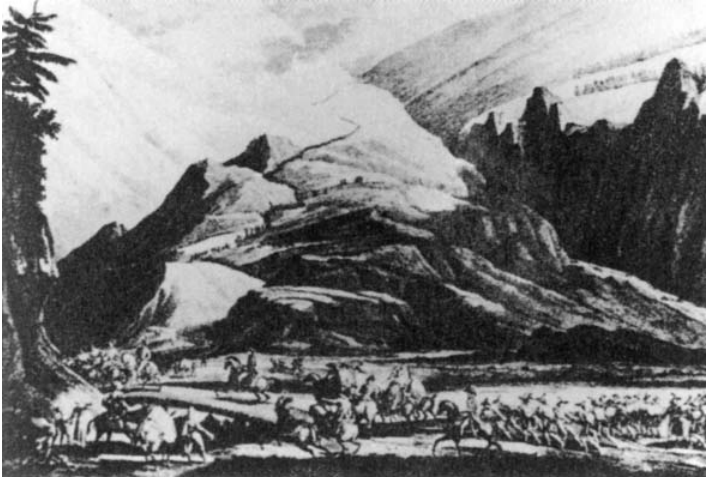
Beyle of het merckwaerdige factum der liefde 7

All'estero 31

Dr. K. gaat kuren in Riva 115

Il ritorno in patria 137

Beyle
of het merckwaerdige
factum der liefde

Medio mei van het jaar 1800 trok Napoleon met 36 000 man over de Grote Sint-Bernhard, een onderneming die tot op dat moment als praktisch uitgesloten had gegolden. Bijna veertien dagen lang bewoog een onafzienbare stoet van mensen, dieren en materieel zich van Martigny via Orsières door het dal van Entremont en daarna in schijnbaar eindeloze kronkelingen omhoog naar de pashoogte, tweeënhalfduizend meter boven de zeespiegel, waarbij de troepen de zware kanonlopen moesten meeslepen in uitgeholde boomstammen, nu eens over sneeuw en ijs, dan weer over rotsplateaus waar de sneeuw al was gesmolten.

Tot de weinige niet naamloos gebleven deelnemers aan deze

legendarische tocht over de Alpen behoorde Henri Beyle. Hij was toen zeventien jaar oud, zag dat er een eind was gekomen aan zijn diep verafschuwde

kindertijd

en

jeugd

en stond met enig enthousiasme op de drempel van zijn loopbaan in dienst van het leger, die hem, zoals wij weten, nog door grote delen van Europa zou brengen. De aantekeningen waarin hij op drieënvijftigjarige leeftijd – toen hij ze maakte verbleef hij in Civitavecchia – de wederwaardigheden van die dagen uit zijn geheugen tracht op te diepen, vormen een indringende demonstratie van diverse problemen die bij de herinnering spelen. Nu eens bestaat zijn voorstelling van het verleden uit louter grijze velden, dan weer stuit hij op beelden die zo ongemeen duidelijk zijn dat hij ze niet denkt te mogen vertrouwen, bijvoorbeeld op het beeld van generaal Marmont, die hij in Martigny links van het pad waarover de tros voortkroop gezien meent te hebben in de hemels- en koningsblauwe kledij van een staatsraad, zoals hij het, naar hij ons verzekert, nog steeds ziet wanneer hij zijn ogen sluit en die scène weer oproept, hoewel Marmont toen, zoals Beyle heel goed weet, zijn generaalsuniform moet hebben gedragen en niet zijn blauwe staatsiekledij.

Henri Beyle, die beweert dat hij rond die tijd, door een

volkomen verkeerde, uitsluitend op de ontwikkeling van burgerlijke vaardigheden gerichte opvoeding, de constitutie van een veertienjarig meisje had, schrijft ook dat zijn ontsteltenis over het enorme aantal dode paarden aan de kant van de weg en over de verdere rommel die het voortkronkelende leger als zijn spoor naliet, zo groot was geweest dat hij inmiddels geen idee meer had van wat hem destijds met ontzetting had vervuld. De kracht van de indruk had de indruk zelf vernietigd, zo kwam het hem voor. Onderstaande tekening moet daarom louter worden gezien als een soort hulpmiddel waarmee Beyle zich voor de geest probeert te halen hoe het was toen het legeronderdeel waarmee hij zich voortbewoog onder vuur kwam te liggen

in de buurt van het dorp en de vesting Bard. B is het dorp Bard. De drie c's op de heuvel rechts geven de kanonnen van de vesting aan, die de punten L L L op het pad boven de steile helling P onder schot nemen. Waar de X staat, in de afgrond, liggen de paarden die in waanzinnige angst reddeloos van het pad omhoog zijn gestort, en H staat voor Henri, de eigen positie van de verteller. Al zal Beyle, toen hij zich op dat punt bevond, de situatie niet op die manier hebben gezien, want in werkelijkheid is, zoals wij weten, alles altijd heel anders.

Overigens schrijft Beyle dat je zelfs realistische herinne-

ringsbeelden niet goed kunt vertrouwen. Net zoals de indrukwekkende verschijning van generaal Marmont in Martigny, vóór de klim, in zijn geheugen gegrift was, had, vlak na het moeilijkste deel van het traject, de schoonheid van de afdaling vanaf de pashoogte en van het Sint-Bernharddal dat zich openbaarde in de ochtendzon, een onuitwisbare indruk op hem gemaakt. Hij kon gewoon niet ophouden met kijken, en voortdurend waren hem daarbij de eerste Italiaanse woorden – *quante miglia ci sono da qui a Ivrea en donna cattiva* – door het hoofd gegaan, die een pastoor bij wie hij was ingekwartierd hem de vorige dag had geleerd. Beyle schrijft dat hij lang in de overtuiging had geleefd zich deze tocht in alle bijzonderheden te kunnen herinneren, met name het beeld van de stad Ivrea, die zich in het reeds afnemende licht van een afstand van zo'n driekwart mijl voor het eerst aan hem had vertoond. Daar waar het breder wordende dal langzaam in de vlakte uitliep, daar lag ze, iets naar rechts, terwijl links, heel in de verte, de bergen oprezen, de Resegone di Lecco, die later nog zo veel voor hem zou gaan betekenen, en geheel op de achtergrond vermoedelijk de Monte Rosa.

Het was, schrijft Beyle, voor hem een zware teleurstelling geweest toen hij enkele jaren tevoren bij het doorkijken van oude papieren gestuit was op een gravure met het onderschrift *Prospetto d'Ivrea*, en zichzelf had moeten bekennen dat zijn herinneringsbeeld van de stad in het avondschijsel niets anders was dan een kopie van deze gravure. Daarom adviseert Beyle om geen gravures te kopen van fraaie uitzichten en panorama's die zich op reis aan ons voordoen, want die nemen al snel de plaats in van de herinnering die we aan iets hebben, ja, je kunt zelfs zeggen dat ze die vernietigen. De prachtige Madonna van San Sisto bijvoorbeeld, die hij in Dresden heeft gezien, kan hij zich met de beste wil van de wereld niet meer her-

inneren, omdat ze schuilgaat onder de gravure die Müller ervan heeft gemaakt, terwijl hij nog steeds een scherp beeld heeft van de miserabele pastellen van Mengs in hetzelfde museum, waarvan hij nooit en nergens een kopie is tegengekomen.

In Ivrea, waar het bivakkerende leger alle huizen en openbare pleinen had bezet, slaagde Beyle erin voor zichzelf en capitaine Burelvillers, in wiens gezelschap hij de stad was binnengereden, onderdak te vinden in het pakhuis van een ververij, tussen allerlei vaten en koperen ketels en omringd door een vreemde zurige lucht – een kwartier dat hij, zodra hij was afgestegen, ook al moest verdedigen tegen een horde plunderslaars, die de vensterluiken en deuren uit hun scharnieren probeerden te rukken om die in het kampvuur te gooien dat ze midden op het erf hadden gestookt. Beyle voelde zich, niet alleen door deze daad, maar ook al door alle belevenissen van de voorafgaande dagen, volwassen geworden en begaf zich in een vlaag van ondernemingslust, zonder aandacht te schenken aan zijn honger, zijn oververmoeidheid of het protest van de capitaine, naar het Emporium, waar, zoals hij op diverse affiches aangekondigd had gezien, die avond Cimarosa's *Il matrimonio segreto* werd opgevoerd.

Beyles fantasie, toch al sterk in beweging door de abnormale toestand die overal heerste, werd nu door de muziek van Cimarosa nog meer opgewoeld. In het eerste bedrijf al, daar waar de heimelijk getrouwde Paolino en Caroline hun stemmen verenigen tot het angstige duet *Cara, non dubitar: pietade troveremo, se il ciel barbaro non è*, meende hij niet slechts dat hij zelf op de planken van het primitieve toneel stond, maar ook dat hij zich werkelijk in het huis van de hardhorende Bolognese koopman bevond en diens jongste dochter in zijn armen hield. Zijn hart kromp zo ineen dat de tranen hem tijdens het verdere verloop van de uitvoering herhaaldelijk in de ogen

sprongen en hij er bij het verlaten van het Emporeum van overtuigd was dat de actrice die de rol van Caroline had gespeeld en die, zoals hij duidelijk dacht te hebben opgemerkt, haar blik meer dan eens speciaal op hem had gericht, hem de door de muziek beloofde gelukzaligheid zou kunnen schenken. Het hinderde hem geenszins dat het linkeroog van de sopraan bij het volbrengen van de moeilijker coloraturen enigszins naar buiten draaide, noch dat de rechterhoektand in haar bovenkaak ontbrak; integendeel, zijn geëxalteerde gevoelens hechtten zich juist aan die defecten. Hij wist nu waar hij het geluk moest zoeken; niet in Parijs, waar hij het had vermoed toen hij nog in Grenoble was, en niet in de bergen van de Dauphiné waarnaar hij in Parijs menigmaal had terugverlangd, maar hier in Italië, in deze muziek, in het aanschijn van zo'n actrice. Aan deze overtuiging vermochten ook de obscene grappen over de twijfelachtige zeden van de theaterdames niets te veranderen – grappen waarmee de capitaine hem de volgende morgen plaagde toen ze, Ivrea achter zich latend, in de richting van Milaan reden en Beyle de ontroering in zijn hart voelde uitvloeien in de weidsheid van het vroegzomerse landschap, waarin talloze bomen hem overal groetten met hun frisse groen.

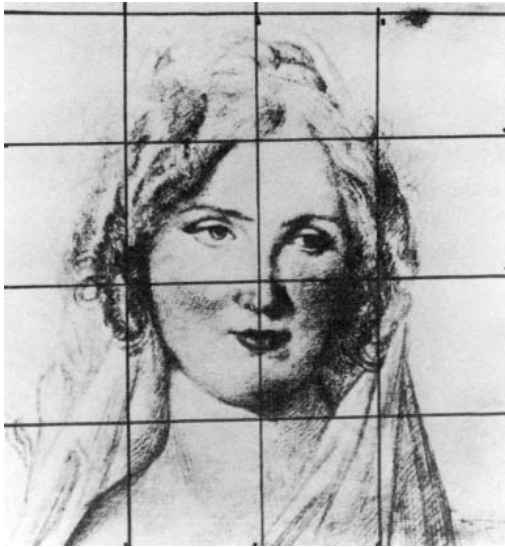
Op 23 september 1800, zo'n drie maanden na zijn aankomst in Milaan, wordt Beyle, die tot dan toe klerkenwerk had verricht in de kantoren van de ambassade der Republiek in de Casa Bovara, als sous-lieutenant gedetacheerd bij het zesde regiment dragonders. De uitgaven ter completering van zijn uniform lopen snel op, en de kosten van de hertsleren broek, de van nek tot kruin met paardenhaar gesierde helm, de laarzen, de sporen, de koppelgespen, borstriemen, epauletten, de knopen en insignes overstijgen het bedrag dat hij voor zijn verdere onderhoud nodig heeft. Maar Beyle voelt zich, als hij nu zijn gestalte in de

spiegel bekijkt of de indruk die hij maakt weerspiegeld meent te zien in de ogen van de Milanese vrouwen, een ander mens. Hij heeft het gevoel dat het hem eindelijk is gelukt boven zijn gedrongen lichaam uit te groeien, dat de hoge, geborduurde staande boord zijn te korte hals heeft uitgerekt.

Zelfs zijn ver uiteenstaande

waarom hij tot zijn leedwezen dikwijls *le Chinois* wordt genoemd, lijken opeens stoutmoediger, meer op een imaginair middelpunt gericht. Na zijn uniformering loopt de zeventien- en-een-halfjarige dragonder dagenlang met een erectie rond, voordat hij het waagt zijn uit Parijs meegebrachte onschuld af te leggen. De naam of het gezicht van de *donna cattiva* die hem bij dat karwei assisteerde, weet hij zich later niet meer te herinneren. De overweldigende ervaring, schrijft hij, heeft elke herinnering daaraan in hem uitgewist. Zo grondig gaat Beyle de daaropvolgende weken in de leer dat hij terugblikkend zijn entree in de wereld ziet samenvloeien met zijn bezoeken aan de bordelen van de stad, en nog voor het eind van het jaar krijgt hij de pijnen van een infectie te voelen en moet hij zich laten behandelen met kwik en kaliumjodide. Dat belet hem echter niet tegelijkertijd aan de ontwikkeling van een veel abstractere passie te werken. Het object van zijn behoefte om iemand te aanbidden is Angela Pietragrua, de *maitresse* van zijn kameraad Louis Joinville, die de lelijke jonge dragonder echter

slechts af en toe een ironisch-medelijdende blik toewerpt.

Pas elf jaar later, als Beyle na een lange afwezigheid weer een bezoek brengt aan Milaan en aan Angela, de onvergetelijke, vindt hij de moed om haar, die zich hem nog maar nauwelijks herinnert, zijn verheven gevoelens te verklaren. Angela voelt zich niet erg op haar gemak bij de hartstocht van deze merkwaardige minnaar, en zij probeert wat lucht in de gespannen situatie te brengen door een uitstapje naar de Villa Simonetta voor te stellen, waar een alom beroemde echo een pistoolschot wel vijftigmaal herhaalt. Maar de vertragingstactiek werkt niet. Lady Simonetta, zoals Beyle Angela Pietragrua van nu af noemt, ziet zich uiteindelijk gedwongen te capituleren voor de in haar beleving krankzinnige welbespraaktheid die Beyle tegenover haar ontwikkelt. Wel slaagt ze erin van hem de belofte los te krijgen dat hij na verleende gunsten onverwijld uit Milaan zal vertrekken. Beyle accepteert deze voorwaarde zonder tegenspraak en verlaat het zo lang gemiste Milaan nog diezelfde

de dag, maar niet dan na de datum en het tijdstip van zijn verovering, 21 september, halftwaalf 's ochtends, op zijn bretels te hebben aangetekend. Als hij, de eeuwig rondreizende, weer in de diligence zit en het fraaie landschap buiten aan hem voorbijtrekt, vraagt hij zich af of hij ooit met andere overwinningen zal gaan strijken dan de zojuist behaalde. Bij het vallen van de duisternis besluipt hem de intussen vertrouwde melancholie, dezelfde schuld- en inferioriteitsgevoelens die hem aan het eind van het jaar 1800 voor het eerst ernstig hadden geteisterd. De algemene euforie die was gevolgd op de slag bij Marengo had hem de hele zomer als op vleugels gedragen; hevig geboeid had hij in de nieuwsbladen de doorlopende berichten over de veldtocht in Noord-Italië gelezen; openluchtvoorstellingen, vuurwerk en bals waren er geweest, en toen de dag was aangebroken waarop hij voor het eerst zijn uniform mocht aantrekken, was het hem te moede geweest alsof zijn leven definitief een plaats had gekregen in een voltooid of toch minstens naar voltooiing strevend systeem, waarin schoonheid en verschrikking perfect in evenwicht waren. Maar de late herfst had de zwaarmoedigheid gebracht. De dienst in het garnizoen bedrukte hem in toenemende mate, Angela leek werkelijk geen oog voor hem te hebben, de ziekte brak uit, en telkens weer onderzocht hij met een spiegel de ontstekingen en zweren in zijn

mondholte en achter in zijn keel en de vlekken aan de binnenkant van zijn dijen.

Aan het begin van het nieuwe seculum zag Beyle in de Scala opnieuw *Il matrimonio segreto*, maar hoewel de uitvoering volmaakt en de Caroline-vertolkster van een grote schoonheid was, lukte het hem niet zich, zoals destijds in Ivrea, één te gaan voelen met het gezelschap op het toneel. Integendeel, hij stond nu zo ver van alles af dat de muziek bijna zijn hart brak. Het applaus dat aan het eind van de voorstelling door het operagebouw golfde, kwam hem voor als het laatste bedrijf van een vernietiging, als het geknetter van een reusachtige brand, en lang nog bleef hij zitten, als verdoofd door de hoop dat het vuur hem zou verteren. Hij verliet de garderobe als een van de laatste gasten, wierp bij het weggaan nog een blik opzij op zijn spiegelbeeld en stelde zich daarbij voor het eerst de vraag waarmee hij zich de komende decennia zou bezighouden – waaraan gaat een schrijver te gronde? Het leek hem gezien deze omstandigheden van bijzondere betekenis toen hij een paar dagen na deze gedenkwaardige avond in een gazet las dat Cimariosa op de elfde van de maand in Venetië door de dood was verrast tijdens het werk aan zijn nieuwe opera *Artemisia*. Op 17 januari vond de première van *Artemisia* plaats in theater *La Fenice*. Het was een geweldig succes. Daarna begonnen er vreemde geruchten te circuleren, namelijk dat Cimariosa, die in Napels bij de revolutionaire beweging betrokken was geweest, op bevel van koningin Caroline vergiftigd was. Volgens andere vermoedens was Cimariosa gestorven aan de gevolgen van de mishandelingen die hij in de gevangnissen van Napels had ondergaan. Deze geruchten, die bij Beyle herhaaldelijk nachtmerries veroorzaakten waarin alles wat hij de voorbije maanden had meegemaakt op een verschrikkelijke manier door elkaar liep, hielden met grote hardnekkigheid aan en verdwenen ook nog niet toen de lijfarts van de paus, nadat er een speciaal onderzoek op het lijk van Cimariosa was uitgevoerd,

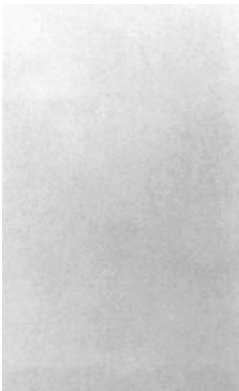
verklaarde dat gangreen de doodsoorzaak was geweest.

Beyle had veel tijd nodig om enigszins van deze gebeurtenissen te bekomen. Het hele voorjaar leed hij aan koortsaanvallen en buikkrampen, die deels met kina, deels met ipecacuanha en een zalfje van potas en antimoon werden behandeld, en zijn toestand ging zo sterk achteruit dat hij meer dan eens dacht dat zijn einde gekomen was. Pas aan het begin van de zomer verdween langzamerhand zijn vrees en daarmee de koorts en de afgrijselijke maagpijn. Zodra hij weer enigszins hersteld was, begon Beyle, die afgezien van de vuurdoop in Bard zelf nog niet bij gevechten betrokken was geweest, de plaatsen in ogeschouw te nemen waar de grote veldslagen van de afgelopen jaren zich hadden afgespeeld. Steeds opnieuw doorkruiste hij daarbij het Lombardische landschap dat hem, zoals hij merkte, nu al erg na aan het hart lag en waar in de verte grijs- en blauwgekleurde linten zich steeds subtieler van elkaar losmaakten, om uiteindelijk aan de horizon in een soort veendamp op te lossen.

Zo staat Beyle, uit Tortone komend, in de vroege ochtenduren van 27 september 1801 op het wijde, stille terrein – alleen de opstijgende leeuweriken zijn te horen – waar een jaar eerder, op de 25ste van de grasmaand, precies vijftien maanden en vijftien dagen geleden zoals hij noteert, de slag bij Marengo had plaatsgevonden. Het beslissende keerpunt van die slag, veroorzaakt door de furieuze ruiteraanval van Kellermann die, toen alles reeds verloren scheen, de Oostenrijkse hoofdmacht in het licht van de ondergaande zon van opzij openreet, was hem vertrouwd uit talloze verhaalvarianten, en ook zelf had hij het zich herhaaldelijk en in allerlei kleuren voorgesteld. Maar nu keek hij uit over de vlakte, zag hier en daar een dode boom oprijzen, en hij zag de overal verstrooide, gedeeltelijk al volkomen gebleekte en van de nachtdauw glanzende beenderen van

de misschien wel 16 000 mannen en 4000 paarden die hier het leven hadden gelaten. Het verschil tussen de beelden van de slag die hij in zijn hoofd meedroeg en dat wat hij nu voor zich zag liggen als bewijs dat de slag zich werkelijk had voltrokken, dat verschil bracht in hem een duizelig gevoel van irritatie te- weeg zoals hij nooit eerder had ervaren. Misschien maakte daardoor de gedenkzuil die op het slagveld was opgericht een

zoals hij schrijft uiterst mesquine indruk op hem. In zijn schamel- heid paste die zuil noch bij zijn beeld van de tur- bulente slag bij Maren- go, noch bij het reusach- tige lijkenveld waar hij zich nu bevond,

alleen met zichzelf

als een ondergaande.

Terugdenkend aan die septemberdag op het slagveld van Marengo had Beyle later vaak het gevoel dat hij toen de daaropvolgende jaren, alle veldslagen en rampen, zelfs de val en de verbanning van Napoleon, had voorzien en dat het hem op dat tijdstip duidelijk was geworden dat hij zijn geluk niet in dienst van het leger zou vinden. In elk geval was het in die herfstweken geweest dat hij het besluit nam om de grootste schrijver aller tijden te worden. Gedecideerde stappen om deze wensdroom te vervullen zette hij echter pas toen de dissolutie van het keizerrijk zich begon af te tekenen, en in de literatuur brak hij eigenlijk pas echt door met het geschrift *De l'amour*, dat hij in het voorjaar van 1820 schreef als een soort resumé van de even hoopvolle als ongelukkige tijd die aan dat werk was voorafgegaan.

Beyle, in die jaren net als anders veel op en neer reizend tussen Frankrijk en Italië, maakte in maart 1818 kennis met Métilde Dembowski Viscontini in haar salon in Milaan. Métilde, getrouwd met een bijna dertig jaar oudere Poolse officier, was achtentwintig en een grote, melancholieke schoonheid. Beyle stond, na ongeveer een jaar een van de regelmatige bezoekers van de huizen aan de Piazza delle Galline en de Piazza Belgioioso te zijn geweest, al bijna op het punt de genegenheid van Métilde te winnen met zijn hartstocht, die hij haar zwijgzaam en discreet aanbood, toen hij zijn hoop zelf de bodem in sloeg met een, zoals hij achteraf moest toegeven, onherstelbare flater.

Métilde was naar Volterra gegaan om haar twee zonen te bezoeken die daar in de kloosterschool San Michele waren ondergebracht, en Beyle, niet in staat het ook maar een paar dagen uit te houden zonder Métilde te kunnen ZIEN, was haar incognito nagereisd. Hij had het gewoon niet klaargespeeld om de laatste glimp van Métilde die hij op de avond vóór haar vertrek uit Milaan nog had opgevangen, uit zijn hoofd te zetten. Ze had zich bij het afscheid in de hal van haar huis gebukt om iets aan haar

schoen te schikken, en plotseling was om hem heen alles weggezonden, en hij had achter haar, in een diepe duisternis, als door rooksluizen heen, een rode woestijn zien opdoemen. Dit visioen bracht hem in een tranceachtige toestand, waarin hij zich vervolgens opmaakte voor een verkleedpartij. Hij kocht een nieuwe gele jas, een donkerblauwe broek, zwartgelakte schoenen, een extra hoge hoed van velours en een groene bril, en in deze uitdossing liep hij in Volterra rond in een poging Métilde zo vaak hij maar kon althans van enige afstand te zien. Beyle dacht aanvankelijk echt dat hij niet herkend werd, maar vervolgens constateerde hij tot zijn nog grotere tevredenheid dat Métilde hem veelzeggende blikken toezond. Hij wenste zichzelf geluk met het patente arrangement en neuriede aan één stuk door op een zelfgemaakte melodie de woorden *Je suis le compagnon secret et familier*, die hij op een of andere manier bijzonder origineel vond. Métilde daarentegen voelde zich door dit optreden van Beyle, zoals men zich gemakkelijk kan indenken, gecompromitteerd, en toen zijn onverklaarbare gedrag ten slotte al te hinderlijk voor haar werd, bedacht ze hem met een zeer droog briefje, dat aan zijn verwachtingen als minnaar een tamelijk abrupt einde maakte.

Beyle was ontroostbaar. Maandenlang maakte hij zichzelf verwijten, en pas als hij besluit zijn grote passie om te zetten in een memorandum over de liefde, hervindt hij zijn geestelijk equilibrium. Op zijn schrijftafel ligt, als aandenken aan Métilde, een gipsafdruk van haar linkerhand, die hij, gelukkig, zoals hij bij het schrijven vaak denkt, nog vlak voor het debacle in de wacht had weten te slepen. Deze hand betekent nu bijna even veel voor hem als Métilde ooit voor hem had kunnen betekenen. Het is vooral de lichte kromming van de ringvinger die ongekend heftige emoties in hem teweegbrengt.